

Dr. Holló József nyá. altábornagy HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum Főigazgatója

1949. március 31-én született Emődön. Nős, két gyermeke van. 1972-ben a Kossuth Lajos Katonai Főiskolán, 1980-ban a Frunze Katonai Akadémián szerzett diplomát. Ezt követően különböző csapattiszti beosztásokban teljesített szolgálatot, többek között ezred-törzsfőnökként, ezredparancsnok-helyettesként szolgált Lentiben. 1984-től az MN Általános Gépesített Lövész és Harckocsizó Kiképzési Csoportfőnökségen hadműveleti főtiszti beosztásban, majd gépesített- és harckocsizófőnök-helyettesként és -főnökként dolgozott. 1988–1991 között tudományos képzésben vett részt a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetemen, 1992-től főosztályvezető a Honvédelmi Minisztérium Oktatási és Tudományszervező Főosztályán. 1993–1995 között a Felsőoktatási Tudományos Tanácsban a HM teljes jogú tárcaképviselője. 1994-ben értekezésének sikeres megvédését követően a hadtudományok kandidátusává avatták (summa cum laude; PhD). 1997-ben a Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetemen humánmenedzseri diplomát szerzett, okleveles humán menedzser.

1995-től 2001-ig a Magyar Honvédség humán főcsoportfőnöke. 2001. július 1-től a HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum főigazgatója. A Pécsi Tudományegyetem vendégtanára. Jelentős feladatot lát el a társadalmi kapcsolatok ápolásában a Tartalékos Katonák Országos Szövetségével és a Vitézi Renddel.

A MTA IX. Osztály Hadtudományi Bizottsága alelnöke, a Hadtudományi Társaság Hadszintér és Csatatérkutató Szakosztály elnöke. Rendszeresen publikál, több mint 100 publikációja, tanulmánya jelent meg. Részt vett az I. és II. világháború temetőinek, hadisírainak feltárásában, emlékhelyek létrehozásában, azok ápolásában. Orosz nyelvből felsőfokú, német és angol nyelvből középfokú nyelvvizsgával rendelkezik.

Többek között a Magyar Köztársasági Érdemrend Tiszti Keresztjének kitüntetettje (1993), a Hunyadi-díj tulajdonosa (1999), a Szolgálati Érdemjel arany fokozata (2002), a Magyar Köztársaság Érdemrend Középkeresztje (2004) és a Köztársaság Elnökének Érdemérme (2004) tulajdonosa.

A kegyeleti kultúra, illetve ezzel szoros összefüggésben a nemzeti emlékezet ápolásában, formálásában régóta fennálló intézményi és morális hiányt betölteni hivatott testület létrejöttét a temetőkről és temetkezésről szóló 1999. évi XLIII. törvény tette lehetővé. Ebben felhatalmazást kapott a Kormány arra, hogy rendeletben állapítsa meg a Nemzeti Kegyeleti Bizottság szervezetére, tagjaira, feladataira és működésére, továbbá annak Titkárságára vonatkozó szabályokat.

A Nemzeti Kegyeleti Bizottságot ténylegesen a 146/1999. (X.1.) Kormányrendelet hívta életre, amely konkrétan meghatározza szervezetét és feladatait. Ennek értelmében a Nemzeti Kegyeleti Bizottság – jogállását illetően – a Kormány döntési joggal rendelkező, szakmai véleményező, koordináló és ellenőrző testülete, s tevékenységéről évente beszámol a Kormánynak.

A Nemzeti Emlékhely és Kegyeleti Bizottság feladatai négy főcsoportba sorolhatók:

1. A Nemzeti Sírkerttel kapcsolatos feladatok – ennek keretében:

1.1 dönt:

1.1.1. temető, hősi temető, hősi temetési hely, temetkezési emlékhely és temetési hely Nemzeti Sírkert részeként történő nyilvántartásba vételéről,

1.1.2. a Nemzeti Sírkertben sírjel állításáról, sírbolt építéséről, változtatásáról, illetőleg áthelyezéséről vagy lebontásáról,

1.1.3. a Nemzeti Sírkertben a rendelkezési jog gyakorlásáról – ideértve a sírnyitással kapcsolatos hozzájárulást is -, illetve az arról való lemondásról;

1.2. kidolgozza a Nemzeti Sírkertbe tartozó temetési helyek gondozásának egységes követelményeit;

1.3. véleményezi a Nemzeti Sírkertek megteremtésére irányuló kezdeményezéseket;

1.4. a Nemzeti Sírkertben ellenőrzés lefolytatását kezdeményezheti a Nemzeti Sírkert fekvése szerint területileg illetékes jegyzőnél.

2. A Nemzeti Gyásszal kapcsolatos feladatok – ennek keretében:

2.1. javaslatot tesz a nemzeti kulturális örökség minisztere útján a Kormánynak a Nemzeti Gyász kifejezésének módjára, formájára.

3. A megemlékezés módszertanának és gyakorlatának kialakításával kapcsolatos feladatok – ennek keretében:

3.1. kidolgozza a helyi önkormányzatok számára az adott településen köztisztületben álló elhunytak emlékének megőrzését szolgáló megemlékezés megszervezéséhez és a díszsírhely gondozásához szükséges módszertani ajánlást.

4. A nemzeti, történeti és kegyeleti emlékhelyekkel kapcsolatos feladatok.

Dr. Holló József: Katonák és kegyelet

A katonasírok és hadi emlékhelyek helyzete Magyarországon

A magyarországi magyar katonasírok helyzete összességében még sok kívánnivalót hagy maga után. Jelentős részük eltűnt az idők folyamán. Vannak helyek, ahol több száz sírból ma már csak pár maradt meg, de találkozni lehet pozitív példákkal is, ahol – a lehetőségek függvényében – igyekeznek mindent megtenni a magyar katonasírok gondozására. Itt kell megemlíteni, a teljesség igénye nélkül, Szombathelyet, Kaposvárt és e kettő vonzáskörzetét, Székesfehérvárt, Veszprémet, Berettyóújfalut és Balatonföldvárt.

Magyarországon ma hozzávetőleg negyedmillió magyar katona fekszik, s közelíti a fél ezret a jelképes emlékhelyek száma, ahol nem fekszik senki, ám az emléküre felvették a településről behívott, s a két világháborúban elesett vagy eltűnt katonák neveit. A megmaradt magyar katonasírok többségét a családok gondozzák, ám sok az ismeretlen katonákat befogadó sír is, amelyeket gyakran nem gondoz senki – noha az az önkormányzatok feladata volna.

Természetesen tisztelet a kivételnek, hiszen egyre gyarapszik azon önkormányzatok száma, amelyek rendezik vagy rendezni kívánják a területekre eső katonasírok sorsát.

Más nemzetek katonafiai hadisírjainak gondozása változó képet mutat hazánkban. A szovjet katonatemetők fele jó, negyede megfelelő állapotban van, ám a fennmaradó hányad elhanyagolt. A néhány brit sír gondozott, az amerikaiakat hazavitték, rendben lévő temetőik csak jelképesek. A román és a bolgár katonatemetők állapota sok kívánnivalót hagy maga után. Kivételt képez a 2000. október 25-én a Rákoskeresztúri Új köztemetőben létesített Román Központi Hősi Parcella, amely példaértékű, miként néhány hadifogolytemető is, a teljesség igénye nélkül Szombathely, Ostffyasszonyfa, Kaposvár, Sopron és Székesfehérvár. A magyarországi néhány olasz és jugoszláv katonatemető, valamint a rákoskeresztúri török hősi parcella megfelelően gondozott. Példás a Budai Vár utolsó török kapitánya, Abdurrahman Abdi Arnaut pasa végső nyughelyének gondozása is.

A hadi emlékművek tekintetében jobb a helyzet. A rendszerváltás óta sorra avatják a második világháborús magyar hősi emlékműveket. Állapotuk az esetek túlnyomó többségében jó. Magyarország területén mintegy 2000 szovjet emlékmű található. Egy részüket 1990 óta áthelyezték a települések központjából a szovjet katonasírokhoz. A magyar–oroszkormányközi megállapodás életbe lépésétől ez a tevékenység a Magyar–Orosz Hadisírgondozó Vegyesbizottság bevonásával, az orosz kormány engedélyével, a Hadisírgondozó Iroda felügyeletével folyik. Előfordulnak azonban esetek, amikor megrongálnak vagy engedély nélkül elbontanak szovjet emlékműveket. Ilyenkor az Iroda, együttműködésben a Vegyesbizottság Magyar Tagozatával, intézkedik az eredeti állapot helyreállítására. Kisebbszámban található még hazánk területén lengyel, olasz, bolgár, román és jugoszláv emlékművek is.

A hadisírok és a hadisírgondozás általános helyzete Magyarország határain túl

A magyar katonasírok és hadi emlékhelyek helyzete országonként és településenként változó. Gondozásukat a Genfi Konvenciók, illetve kormányközi megállapodások szabályozzák. A Magyar Köztársaság eddig kormányközi megállapodást kötött – e sorrendben – Németországgal, Oroszországgal, Ukrajnával, Moldáviával és Olaszországgal. Magyarországon kívül – jelenlegi ismereteink szerint – 27 országban található magyar katonasírok, amennyiben külön számítjuk a volt szovjet tagállamokat. A települések száma eléri az 5 ezret, a magyar katonasíroké pedig a 200 ezret, ám pontos nyilvántartások hiányában mindez csupán becsülhető.

Oroszországban az ottani hadisírgondozó szervezet, a „Vojennije Memoriali” Katonai

Emlékmegőrző Nemzetközi Együttműködési Társaság nyilvántartása szerint 845 településen vannak magyar katonasírok, beleértve a hadműveleti területen keletkezett sírokat és a hadifogolytáborok temetőit is. Rendbetételük, illetve újak létesítése az utóbbi 5 évben jó ütemben halad. Lengyelországban 200, Olaszországban 100, Szlovákiában 50, Szlovéniában 20 magyar katonatemető ismert. Ezen országok, illetve Ausztria kellő gondot fordítanak méltó állapotban való tartásukra. Romániában, ahol mintegy 100 magyar katonatemető van, a sírok túlnyomó többsége a mai napig fennmaradt, ám ápolásuk csak ott megoldott, ahol nagyobb számban él magyar nemzetiség. Törökország és a három balti ország odafigyel a magyar emlékhelyekre. Ukrajnában 200, Szerbiában 10-15 magyar katonatemető maradt fenn, ahol a legtöbbször együtt nyugszanak az I. és a II. világháborúban elesett magyar katonák. Itt, illetve Csehországban, Horvátországban, Belorussziában, Kazahsztánban és Bosznia–Hercegovinában nem számolták fel a magyar katonatemetőket, de állapotuk elhanyagolt. Kivételt képez Kárpátalja és a Vajdaság magyarlakta sávja, ám a magyar kisebbség anyagi helyzete miatt a hadisírgondozás ott sem problémamentes. A környező országokban, a történelmi Magyarország területén ezzel együtt is az elesett katonák sírjai az egykori jelentésekben feltüntetett településeknek ma csak háromnegyedében lelhetők fel. Németország a 20 nagyobb és 40 kisebb magyar temetővel, továbbá Spanyolország és Dánia példát mutat, Franciaországban azonban, mint ellenséges objektumokat, felszámolták a magyar hadifogolytemetőket.

Vannak olyan országok, amelyek – akár ismeretlenül is – megfogadták Jókai Mór intését, vannak, ahol elfogadják, ám anyagi források hiányában nem ültetik át a mindennapi gyakorlatba, s vannak, ahol pusztába kiáltott szónak tekinthetjük azt:

„... és ahogyan egymásra borultak (...) patakzó vérük egybefolyt, úgy csordogált el az utolsó cseppig, megállíthatatlanul; életükben ádáz ellenfelek, halálukban egyformák, megbékéltek. A lelkükkel a gyűlölet is elszállt.”

A magyar hadisírgondozás Oroszországban

A magyar és az orosz kormány között a háborúban elesett katonák és polgári áldozatok emlékének megőrkítéséről, valamint sírjaik jogi helyzetéről szóló, Moszkvában, 1995. március 6-án aláírt megállapodást követő 104/1996. (VII. 16.) Kormányrendeletnek megfelelően mindkét ország területén évek óta eredményes a hadisírgondozás.

Magyar részről ezért a honvédelmi miniszter felel, a végrehajtó a HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum. Partnerszervezete az Oroszországi Föderáció területén a „Vojennije Memoriali” – Nemzetközi Katonai Emlékmegőrző Együttműködés Társaság. A kinti tevékenység fedezetét a szovjet államadósságból e célra elkülönített rész biztosítja. Minden munkálat, anyag- és pénzfelhasználás a Magyar–Orosz Kormányközi Hadisírgondozó Vegyesbizottság határozata alapján és felügyelete mellett történik.

A munka egyik része a hadifogoly- és munkatáborok temetőinek kutatása. A „Vojennije Memoriali” Társaság az orosz adatok alapján eddig 66.324 hadifogoly-nevet tartalmazó adatbázist bocsátott a magyar fél rendelkezésére. Az orosz nyilvántartások HM Hadtörténeti Intézet és Múzeumban történő pontosítása után a magyar emlékhelyeken megjelennek a nevek. A magyar hadifogoly-temetőket a HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum az eredeti helyükön hozatja rendbe.

A másik fő munka a hadműveleti területhez kötődik. A korabeli magyar hősi temetők egy része még megtalálható. Jellemző a szétszórt, egészségügyi okokból végzett lakossági temetkezés is. Bevett eljárás, hogy a maradványokat az egykori hadszíntéren kialakított központi temetőbe temetik át, mivel a sírok többsége nehezen megközelíthető helyen van, ahol nem biztosított a háborítatlanság, a gondozás és a látogathatóság.

Az oroszországi tevékenység azért is fontos, mivel a történelmi megbékélés jelentőségét nem lehet eléggé hangsúlyozni a jövő Európájában. Babits Mihály szavaival:

„Nemzet ne a nemzet ellen harcoljon (...) micsoda hiba: másnak tenni, amit magunknak nem kívánunk – holott már avval, hogy másnak megtettük, ajtót nyitottunk neki, hogy velünk is megtörténhessék.”

A többi volt szovjet tagállam közül az együttműködés – szintén kétoldalú kormányközi megállapodás alapján – Ukrajnával és Moldáviával indult meg. A legtöbb problémát a kormányközi megállapodásokban foglaltak pénzügyi fedezetének biztosítása okozza.

Az utóbbi két évben elért eredményeink és további terveink Magyarországon

A hadisírokkal, katonatemetőkkel, emlékművekkel és emlékhelyekkel kapcsolatos tevékenység szervesen összefonódik. A Magyarország területén elszórtan található egyes vagy csoportos sírokat illetően a távlati cél az, hogy minden hősi halott temetőben leljen végső nyughelyre.

A HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum szerepe mindebben alapvetően a koordináció megvalósítása, a szakmai felügyelet gyakorlása és a pénzügyi háttér (részben történő) biztosítása. Alapvető együttműködő partnere Magyarország 3145 önkormányzata. Általában azok nyújtják be a kérelmeket és pályázatokat, a szükséges műszaki és egyéb dokumentációt, s ők végzik a helyszínen a munkálatok operatív irányítását. Ugyancsak elsődleges partnere a Nemzeti Kegyeleti Bizottság, esetenként még a munkákhoz történő anyagi hozzájárulással is. A Magyarország területén lévő más nemzetiségű katonatemetők és emlékművek megszüntetése, áthelyezése, létesítése a HM Hadtörténeti Intézet és Múzeumon keresztül történhet, miután a kétoldalú kormányközi megállapodások a Honvédelmi Minisztérium mindenkori, hadisírgondozással foglalkozó szervezetét jelölik meg operatív koordinátorként. A beadványokat mi továbbítjuk az érintett ország megfelelő szervéhez, s a külföldi engedély beérkezését követően irányítjuk és felügyeljük a további tevékenységeket. A jogi szabályzók szerint a gondozás felelősei ez esetben is az önkormányzatok.

A HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum – a teljesség igénye nélkül – 2002-ben és 2003-ban a következő fontosabb munkálatokban vett részt, illetve koordinálta és részben támogatta azokat:

2002 május utolsó vasárnapján, a Hősök Napján Kaposvárott a HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum, a város önkormányzata és a kaposvári székhelyű Mártírok és Hősök Közalapítvány összefogásával felavatásra került az első hazai II. Világháborús Központi Magyar Katonai Temető, az I. Világháborús Központi Magyar Katonai Temető tőszomszédságában. Ide azokat a második világháborúban életüket vesztett magyar katonákat szeretnénk áttemetni az ország nyugati feléből, akik sírjainak fennmaradása jelenlegi helyükön nem látszik biztosítottak. Ilyen lehet például, ha már nem élnek a hozzátartozók, ha egy felszámolásra ítélt temetőben már csak a magyar katonasírok maradtak hátra, vagy ha szántóföldön, erdőben, építkezés közben találunk rá egy addig ismeretlen katonasírra.

A HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum tervezi, hogy 2004-ben megkezdje egy újabb második világháborús központi magyar hősi temető kialakítását, mégpedig Északkelet-Magyarországon, Miskolcon.

E két központi második világháborús központi magyar katonatemető létesítésétől függetlenül segítségünkre van a német hadisírgondozó szervezet, a Volksbund Deutsche Kriegsgräberfürsorge. Az igen szép kialakítású budaörsi Központi Német Katonai Temetőt, amely egyben a Budaörsi Békepark nevet is viseli, 2002. október 19-én avattuk fel ünnepélyes keretek között. Ennek magyar parcellájában éppen tegnap, november 20-án temettük el egy

magyar vadászpilóta földi maradványait, akinek Messerschmitt Bf-109 gépe Telki határában zuhant le az 1944–1945 fordulóján lezajlott budapesti csata forgatagában, s azt a Magyar Veterán Repülők Szövetségével karöltve emeltük ki a közelmúltban.

A budaörsin kívül központi német katonatemető található Böhönyén, Debrecenben, Pécsen, Sopronban és Veszprémben. Nyaranta ezekben rendszeresen dolgozik két-két hetet a Bundeswehr egy-egy, önkéntesekből álló szakasza, együtt a Magyar Honvédség legközelebbi helyőrségének katonáival. Az utóbbi két évben közös ún. munkabevetések voltak Budaörsön, Debrecenben, Pécsen és Sopronban.

Szolnokon a HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum a Nemzeti Kegyeleti Bizottsággal, a városi önkormányzattal, a német Volksbund Deutsche Kriegsgräberfürsorge, az osztrák Schwarzes Kreuz szervezettel és az érintett diplomáciai testületekkel összefogva újjáépítette a temetőben található I. világháborús katonai parcellát. A városban 1918 végéig katonai kórház működött, ennek köszönhető, hogy a parcellában tíz nemzet katonafiai találtak végső nyugalomra: magyarok, osztrákok, németek, olaszok, csehek, lengyelek, oroszok, horvátok, szerbek és montenegróiak, valamint románok.

A 2003. szeptember 1-jén ünnepélyes keretek között lezajlott avatás példáját adta a XX. század szembenállását felváltó XXI. századi összefogásnak. Az újjáépítés általános költségeit a HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum és Szolnok Város Polgármesteri Hivatala viselte, ám a kilenc érintett ország hazánkba akkreditált diplomáciai testülete maga fedezte saját katonáik emlékkövének elkészíttetését. Az ünnepségen elhangzott a tíz ország himnusza, amelyek alatt a katonai attasék sorra vitték ki koszorújukat az emlékkövekhez, majd az ökumenikus egyházi szertartás alatt egy magyar harci helikopter tiszteletköröket írt le a parcella felett. A szolnoki helyőrség díszsortúzzal és díszmenettel zárta a rendezvényt.

A HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum terve között szerepel, hogy 2004-ben – hasonló összefogással – Szolnokon felújítja a második világháborús hősi parcellát is.

2002. november 1-jén a HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum emléktáblát helyezett el a Krisztina körúti Postapalota falán, amely Budapest védőinek állít emléket. 2003. november 2-án Pesthidegkúton a templom falán avattunk emléktáblát az 1945. február 11-i kitörési kísérlet során hősi halált halt magyar és német katonáknak, valamint a kitörési kísérlet elhárításában életüket vesztett szovjet katonáknak.

2002-ben a HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum szakmai és anyagi segítségével történt meg Tapolcán az I. és II. világháborús katonatemető felújítása, illetve 2003-ban a magyar, német, szovjet katonák, valamint az amerikai és brit repülők emlékművének felállítása.

Ugyancsak 2002-ben Szilvásváradon a HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum közreműködésével került sor a Kárpátok Öre emlékmű felállítására. A komáromi Monostori Erődben II. világháborús lengyel katonai emlékhelyet alakítottunk ki – ott volt 1939 és 1944 között az egyik legnagyobb, hazánkba menekült lengyel katonákat befogadó tábor. 2002 szeptemberében avattuk fel egykori lakóhelyén, a budapesti Margit körúton a lengyel menekült katonák gondozását felügyelő és abban kiemelkedő emberséget tanúsító Baló Zoltán ezredes, posztumusz vezérőrnagy emléktábláját.

Az idén a Nemzeti Kegyeleti Bizottsággal közösen avattuk fel a HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum díszudvarán nagybaczoni Nagy Vilmos vezérezredes, egykori honvédelmi miniszter emléktábláját, aki – az emléktábla tanúsága szerint – „ember tudott maradni az embertelenségben”. E tábla felállításában együttműködtünk a Budapesti Zsidó Hitközségek Szövetségével. Ugyancsak a díszudvaron helyeztük el az idén az 1956-ban életüket vesztett magyar katonák emléktábláját. November 1-jén avattuk fel a HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum már örökre eltávozott munkatársainak emléktábláját a főbejárat folyosóján.

Az elmúlt két esztendőben a HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum közreműködött továbbá emlékművek állításában vagy felújításában a következő helységeken: Békésszentandrás, Csákvár, Csobád, Doboz, Dömsöd, Fényeslitke, Hosszúpályi, Jánoshalma, Kiskunhalas,

Mikóháza, Recsk, Szigliget, Tiszakécske, Zalaegerszeg.

Az alábbi településeken a HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum Hadisírgondozó Iroda szovjet katonatemetők és emlékművek áthelyezésében, felújításában, illetve ezek engedélyeztetési eljárásának bonyolításában vett részt: Balatonszabadi, Harkány, Kaposvár, Kisfalud, Marcali, Martonvásár, Mezőcsát, Mohács, Pápa, Páty, Ráckeresztúr, Sárbogárd, Sárvár, Sopron, Szentlőrinc, Székesfehérvár, Szigetvár, Szikszó, Szombathely, Tata, Tatabánya, Villány.

A Szabadság téren folyó építkezési munkálatok során megtalált 16 szovjet katona földi maradványainak újratemetése a Rákoskeresztúri Új köztemetőben 2002. július 1-én katonai tiszteletadás mellett történt, a felújított Szabadság téri szovjet emlékmű ünnepélyes átadására 2002. december 17-én került sor.

A volt Szovjetunió területére kikerült munkaszolgálatosok, illetve a kényszermunkára hurcolt polgári személyek emlékére 2004-ben Nyíregyházán emlékmű felállítását tervezik, amelyhez a HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum is segítséget nyújt – remélhetőleg a Nemzeti Kegyeleti Bizottsággal közösen, az eddig tapasztalt kiváló együttműködés szellemében.

Az egy évtizedes hagyományra visszatekintő október 31-i kegyeleti gyertyagyújtás a HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum díszudvarán az utóbbi esztendőben nyert kiemelkedő jelentőséget az országos halottak napi rendezvények sorozatában. A minden elhunyt magyar és más katonára emlékező ünnepséget megtisztelik jelenlétükkel Magyarország legmagasabb közjogi méltóságai, a Honvédelmi Minisztérium és a Honvéd Vezérkar vezetői, illetve a hazánkba akkreditált diplomáciai testület nagykövetei és katonai attaséi. A gyertyagyújtásra a díszudvaron 2002-ben kialakított jelképes sírkertben kerül sor, s azt a 2003-ban felállított lélekharang kondulása vezeti be.

A HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum díszudvarát határoló patinás falakon ugyan nincs már több üres hely további emléktáblák számára, ám egy helyet fenntartunk a katona-olimpikonok emléktáblája számára, amelyet a 2004. évi olimpiai játékokra induló csapat jelenlétében szeretnénk majd felavatni.

Az utóbbi két évben elért eredményeink, illetve további terveink külföldön

Oroszország területén eddig megépült 84 hadifogoly-temető és 206 emlékmű, illetve azonosításra került 956 hadifogoly-temetkezési hely, amelyek hozzávetőleg felét oroszországi levéltári kutatások alapján, a másik felét (további 460) terepkutatás és lakossági bejelentés alapján sikerült azonosítani.

Az I. Magyar Központi Katonai Temető az 1942. január 12-i urivi áttörés térségében, Boldirjovka mellett, Voronyezstől 70 km-re délre épült ki, egy 50x60 méteres területen. A fából készült fő emlékmű felülről a Magyar Szent Koronát formázza, a körülötte az egyes parcellákban 7 kopjafát állítottak fel. Az 1997. június 20-án felavatott temetőben ma 8375 honvéd maradványai nyugszanak.

A boldirjovkai temető méretei okán a Magyar–Orosz Kormányközi Hadisírgondozó Vegyesbizottság 1999-ben döntött egy újabb oroszországi magyar központi temető létrehozásáról, a Rudkino melletti 3,5 hektáros területen. A HM humánpolitikai helyettes államtitkárának jóváhagyását követően, 2000 tavaszán megkezdődtek az építési munkálatok.

A II. Magyar Központi Katonai Temető építése 2002 tavaszán fejeződött be, s műszaki átvételére 2002. június 25-én került sor. Az általam vezetett magyar csoport 16 pontban fogalmazta meg kifogásait. Miután a „Vojennije Memoriali” Társaság elvégezte a javításokat, 2002. szeptember 12-én aláírásra került az ezt igazoló dokumentum.

A rudkinói temetőbe eddig 17.394 hősi halált halt magyar honvédet temettek újra, köztük 2164 munkaszolgálatost. Teljes befogadóképessége meghaladja a 50.000 főt. A központi emlékmű a magyar államiságot szimbolizáló három kettőskereszt, a parcellákban egyszerű – a magyar temetkezési szokásoknak megfelelő – sírkeresztek állnak, a munkaszolgálatosok

parcelláját menora jelöli.

Az ünnepélyes avatásra 2003. május 28-án került sor. A 22 fős magyar delegációt, amelyben a Honvédelmi Minisztérium és a Honvéd Vezérkar képviselői, a Magyar–Orosz Kormányközi Hadisírgondozó Vegyesbizottság Magyar Tagozata tagjai, a HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum munkatársai, médiaszakemberek és veteránok vettek részt, miniszteri felhatalmazás alapján magam vezettem, s igen megtisztelő volt számomra, hogy én mondhattam a magyar fél részéről az avató beszédet. Az ünnepség része volt az ökumenikus egyházi szertartás, amelyen magyar részről Szabó Tamás dandártábornok római katolikus tábori püspök, Csuka Tamás dandártábornok, protestáns tábori püspök és Fröhlich Róbert vezető tábori rabbi vett részt, orosz részről pedig Péter atya pravoszláv püspöki helynök.

Oroszországi tevékenységünkkel egyre inkább érvényt szerzünk József Attila sorainak:

„A harcot, amelyet őseink vívtak,
békévé oldja az emlékezés
s rendezni végre közös dolgainkat,
ez a mi munkánk; és nem is kevés”

Korábban említettem, hogy érvényes kormányközi megállapodással rendelkezünk Oroszországgal, Ukrajnával és Moldáviával. A HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum megállapodásra törekszik Örményországgal, Fehéroroszországgal, Kazahsztánnal, Észtországgal, Lettországgal és Litvániával. Hosszú távon szükséges a kapcsolatfelvétel minden volt szovjet tagállammal, amelynek területén magyar katonák nyugszanak. Abban a szerencsés helyzetben vagyok, hogy az új kapcsolatok felvételének több példáját mutathatom be. Az egyik ilyen a 2001. szeptember 21-én Budapesten felavatott magyar–örmény emlékmű, amely egyaránt emléket állít a Magyarország földjében nyugvó és az Örményország területén eltemetett magyar katonáknak, s amelynek a tervek szerint 2004-ben Jerevánban felállítjuk ikerpárját. Ebben az ügyben az idén szeptemberben Jerevánba utaztam, s most beszámolhatok Önöknek arról, hogy a jereváni hivatalos szervek fogadókészek az emlékmű felállítására, sőt már ki is jelölték annak helyét a város legmagasabb dombján, a „Rogyina Maty” emlékmű szomszédságában, amelyhez a felvezető utat annak idején magyar hadifoglyok építették.

Az új kapcsolatok felvételének másik példája Ukrajna. Az idén, október elején bejártam Kárpátalját, s megtekintettem több magyar katonatemetőt, illetve katonai parcellát. Elhelyeztem – többek között – a megemlékezés koszorúját a felújított csuszkai osztrák–magyar–német első világháborús katonatemetőben, illetve a beregszászi magyar katonasírokon. 2004-es terveink között szerepel az ungvári, ezt követően az ökörmezői első és második világháborús katonatemető felújítása, illetve a szolyvai emlékpark névtábláinak pontosítása. Távlati elképzeléseink között szerepel egy központi magyar katonai emlékhely kialakítása is Kijevben, illetve több sírkert felújítása Ukrán-Galíciában. A helyi állami és társadalmi szervek részéről mindenütt fogadókészséget tapasztaltam, bízom benne, hogy decemberben esedékes kijevi utam során hasonló tapasztalatokat szerzek az ukrán központi szervek részéről is.

A HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum nem csupán a volt szovjet tagállamok területén foglalkozik a magyar katonasírokkal, hiszen sok ilyen található a környező országokban is. A Szerbia–Montenegró területén, a Vajdaságban található Magyararkanizsán a HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Magyararkanizsa Község Önkormányzata és a Zentai Levéltár összefogásával felújítottuk a katolikus városi temető első világháborús katonai parcelláját, amelyben második világháborúban elhunyt magyar katonák is nyugszanak, s amelynek ünnepélyes avatására 2003. augusztus 8-án került sor. A HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum 75 új sírkeresztet állított a parcellában. E példán felbuzdulva újította fel első világháborús

katonatemetőjét Kishegyes Község Önkormányzata, amelyet november 2-án avatott fel. A hadtörténelem fényes lapjaira tartozik az első világháború 1915. június 2-i gorlicei áttörése. A döntő rohamra a Gorlice város közelében lévő, Luzna község határában álló Putski-magaslaton került sor. A dombon 1915-től katonatemetőt alakítottak ki. Hét nemzet fiai alusszák ott örök álmukat, köztük 131 honvéd. 2002 áprilisában 65, 2003 áprilisában 66 fa sírkeresztet állítottunk a magyar katonák sírjai fölé, ezzel befejeztük a magyar hősi parcella rendbe tételét.

A szlovéniai Krn-tó partján 2002 novemberében a HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum fa emlékkeresztet állított az egykori Isonzó-fronton elesett valamennyi katona emlékezetére. Az egykor harcoló országok képviselőinek jelenlétében zajló ünnepségre az idén is sor került, s a HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum delegációja koszorút helyezett el az emlékkeresztnél, valamint a rendezvényt követően a hegyek lábánál, az Isonzó völgyében lévő Koritnica és Tolmin-Loce katonatemetőjében.

2003 márciusában a HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum egy kiállítást vitt Helsinkibe, a finn testvérintézménybe, amely az 1939–1940-es ún. téli háborúban részt vett magyar önkéntes zászlóalj tevékenységét mutatta be. Ez alkalommal koszorút tettem le Helsinki központi temetőjében, illetve dobtam a Botteni-öböl vizébe az öböl fölött eltűnt magyar vadászpilóta, Békássy Vilmos zászlós emlékére.

A HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum delegációja 2003. október közepén részt vett a felújított eperjesi első világháborús katonatemető ünnepélyes avatásán, Szlovákiában.

A 2002. évben a HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum anyagilag támogatta a tordai magyar katonai parcella felújítását Romániában, amely az 1944. szeptember–októberi tordai csatában életüket vesztett magyar honvédeknek biztosít örök nyugalmat.

A HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum szándéka a kormányközi megállapodás megkötése valamennyi olyan országgal, amelyben nagyobb számban nyugszanak magyar katonák. Korábban említettem, hogy 2003. szeptember 2-án írták alá a magyar–olasz kormányközi megállapodást. Tárgyalásokat folytatunk Szlovákia, Románia, Lengyelország és Szlovénia hivatalos szerveivel. Célunk e téren a tárgyalások megkezdése Csehországgal, Horvátországgal és Bulgáriával is.

Általános elképzelések és tervek a hadisírgondozás területén

A HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum ismeri a magyarországi magyar és idegen, illetve a külföldi magyar katonasírok helyzetét, tisztában van a problémákkal s feltérképezte a rövid-, közép- és hosszú távú feladatokat, hogy a hadisírgondozás és a hadi emlékművek fenntartása a társadalmilag jogosan elvárt szintre emelkedjék. A tevékenységét alátámasztó jogszabályok azonban hézagosak, nem foglalják egységes rendszerbe a hősi sírok fenntartásának kötelezettségeit, nem tartalmazzák a HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum kötelezettségeit és jogosítványait. További súlyos problémát képez a finanszírozás kérdése.

Szükséges, hogy a magyarországi magyar katonasírokat egyszeri alkalommal felújítsák, illetve azokat, amelyeknek fennmaradása jelenlegi helyén nem biztosított, központi magyar katonatemetőkbe telepítsék át. Ezzel párhuzamosan – a helyszíntől függően – el kell gondolkodni emlékparkok kialakításán, amelyek elgondolkodásra készítenék az elkövetkező generációkat és hirdethetnék: soha többé háborút!

A társadalmi szervezetek, a Bajtársi Egyesületek Országos Szövetsége, az első fokú katonai tanintézetek hallgatóinak és a polgári iskolák tanulóinak bevonása – más országokban bevált módon – részben biztosíthatná a katonasírok és a hadi emlékhelyek ápolását, s jelentős szerepet tölthetne be a magyar katonai hagyományok ápolásában. E pedagógiai célzatú kegyeleti tevékenység kiegészítené a háborúkról, az emberségről, a békéről, az emberi jogokról, a katonai hivatásról tanultakat. A HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum – kellő

létszám biztosítása esetén – képes e tevékenység koordinálására.

A hadisírgondozás széles társadalmi alapra helyezése megkívánja, hogy a kiemelkedő, nem a HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum állományába tartozó személyek erkölcsi elismerést kaphassanak. E célt szolgálja a Magyar Hadisírgondozásért Emlékérem tervezete.

Hiszen a magyar nemzet jogos társadalmi igénye a hadisírgondozás ügyének méltó szintre emelése. Simon István szavaival:

„Most csöndes néma. Talán titkot őriz.

De én tudom,

amit elhallgatna a könnyen feledő

élő és elfeledne az idő is:

egy sír van itt – katonatemető!”

Az elmúlt időszakban igen szoros és jó színvonalú együttműködés alakult ki a hazai hadisír- és emlékműgondozás területén a két intézmény között. A Bizottság hatékony segítséget nyújt a jogi háttér részbeni biztosításával, a közös rendezvények szervezésében és nem egy esetben az egyes projektek közös finanszírozásában.

A hadisírok védetté nyilvánítása, újraváltása a Nemzeti Kegyeleti Bizottság hatáskörébe tartozik. Intézményünknek ilyen jogosítványai nincsenek, ezért részvételük nélkülözhetetlen ezen tevékenység során. A tartalmas együttműködést jól példázza a mai konferencia is, amelyet közös előkészítő munkával sikerült megrendezni.